

Dr. Zellei Gábor

Az önkéntes katasztrófavédelmi tevékenység lehetséges motivációi

A Védelem Online Tanulmányok rovatában korábban közölt, az *Önkéntesek alkalmazásának lehetőségei a katasztrófavédelemben* című cikke folytatásaként, figyelembe véve a témában megjelent új, és módosult szabályozókat is, vizsgálja szerzőnk az önkéntesség néhány indítékát, ráirányítva a figyelmet azokra a buktatókra, melyek a személyek kiválasztásánál, az alkalmasság vizsgálatánál előfordulhatnak.

Mai, meglehetősen haszonelvű, anyagi irányultságú világunkban felmerülhet a kérdés, hogy vajon mi visz rá egyeseket arra, hogy csupán az esetleges erkölcsi elismerés reményében dolgozzanak, ráadásul olyan körülmények között, ahol a testi épségük, egészségük, akár életük is veszélyben foroghat. Amennyiben tágabban értelmezzük az önkéntességet, tehát a hivatásszerűen ilyen szolgálatot vállalókra, akkor sem ritka, hogy – ha nem is ilyen élel – de felmerül ez a kérdés. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a hozzánk hasonló helyzetben lévő országokban két évtized sem volt elegendő, hogy ezen a területen a bérek akár csak megközelítsék a nyugatiakat.

1. Az önkéntes katasztrófavédelmi tevékenység motivációjának mértéke hazánkban néhány kutatás alapján

Az elmúlt években folytak hazai kutatások az önkéntes tevékenység motivációjára a katasztrófavédelmi területen, ezekből az alábbiakban bemutatok néhányat, mielőtt a motivációk fajtáinak, okainak részletesebb elemzésébe kezdenék.

Mátrakeresztesi felmérés - 2006 (1) (részlet)

A kutatás során a 2005-ös özőnvízszerű meteorológiai katasztrófával kapcsolatosan vizsgáltam elsősorban a tájékoztatás akkori helyzetét, de önkéntes motivációkkal kapcsolatos kérdések is voltak, az alábbiak szerint.

Többet kellene tenni az embereknek, a közösségnek - önként - a hasonló esetekre való felkészülés érdekében?   **igen:** 67%   **nem:** 33% *(mert ez állami, önkormányzati feladat)*

A döntő többség igennel válaszolt ami érthető is, hiszen érintettek voltak, - igaz, hogy eltelt egy év a katasztrófa óta. A kérdés nem kifejezetten a település lakóira irányult, valószínű, hogy ez is növelte az igenek számát. Pozitív viszont, hogy az önkéntesség ilyen nagy támogatást kapott, ez alátámasztja az egyébként is meglévő akaratot ennek fejlesztésére a katasztrófavédelemben.

Szánna időt rá, ha lennének a hasonló veszélyhelyzetekkel kapcsolatos előadások a településen?   **igen:** 83%   **nem:** 17%

Hasonló az eredmény mint fent, tehát nem csupán a mások aktivitását ösztönöznék, hanem tevőlegesen részt vállalnának a felkészülésben, ha erre sor kerülne. Mennyire más ez, mint a

rosszszemlékű kötelező „légó” oktatások. Persze ehhez a belátáshoz kellett egy súlyos helyzet megélése is, valószínű, hogy más lenne az eredmény azoknál, akik csak a fotelből szemlélik a katasztrófákat.

Fontosnak tartana ezzel kapcsolatos gyakorlatokat is ?

igen 82%   **nem:** 18%

A döntő többség fontosnak tartaná, ami egy erős elkötelezettséget jelent a felkészítésben való aktív részvételre. Az utóbbi 15 évben a kötelezően előírt polgári védelmi gyakorlatok az anyagi hiányában jelentős részben elmaradtak.

Ilyen lakossági aktivitás esetén viszont a helyi vezetésnek építeni kell az emberek belátására, az önvédelemi igényre.

Lakossági felmérés extrém időjárást elszenvedett térségben a klímaváltozás társadalmi jelentőségéről - 2006 (2)
(részlet)

Ha az Ön településén szakemberek időjárási veszélyhelyzetekkel kapcsolatos előadást tartanának, elmenne az előadásra?		
	Gyakoriság	Százalék
Nem tudja	5	1,7
Biztos, hogy nem mennék el	21	7,0
Nem valószínű, hogy elmennék	17	5,6
Valószínű, hogy elmennék	87	28,8
Biztos, hogy elmennék	172	57,0
Total	302	100,0

És ha az Ön településén az időjárási veszélyhelyzetekkel kapcsolatos gyakorlatokat szerveznének, azokon részt venne?		
	Gyakoriság	Százalék
Nem tudja	9	3,0
Biztos, hogy nem vennék részt	41	13,6
Nem valószínű, hogy részt vennék	43	14,3
Valószínű, hogy részt vennék	89	29,6

Biztos, hogy részt vennék	119	39,5
Total	301	100,0
Nem válaszolt	1	
Total	302	

Látható, hogy a kérdések a felkészülési időszakra, nem a konkrét beavatkozó, mentő tevékenységre vonatkoztak. Viszonyítva a témával kapcsolatos rendkívül szerteágazó – sokszor túlzó és ijesztő - média információkra, nem éri el az elvárható szintet a részvételi szándék. (Szembetűnő, hogy mennyivel kisebb a hajlandóság, a mátrakeresztesi felméréshez viszonyítva, amelynek magyarázata, hogy ott a válaszadók túlnyomó többsége személyesen tapasztalta meg a valóban katasztrófális erejű víz és sárlavina pusztító hatását.)

Nukleáris létesítmény által veszélyeztetett környezetben végzett felmérés - 2006 (3) (részlet)

A kutató a tájékozódó és segítő motivációkra vonatkozó kérdéseire az alábbi válaszokat kapta.

Ön szívesen tájékozódna többet a nukleáris veszélyhelyzetekről és az ellenük való védekezésről?	Válaszadó neme	
	Nő	Férfi
Igen	88%	90%
Nem	12%	10%
Nem tudom	0	0%

Ön szívesen tájékozódna többet a nukleáris veszélyhelyzetekről és az ellenük való védekezésről?		Válaszadó lakóhelye		
		Község, falu	Város	Megyeszékhely
Igen	Esetszám	139	290	114
	Minta %-ban	73%	99%	88%
Nem	Esetszám	50	3	15
	Minta %-ban	27%	1%	12%
Nem tudom	Esetszám	0	0	0
	Minta %-ban	0%	0%	0%

Ön részt vállalna egy lakossági felkészítést elősegítő önkéntes programban?		Válaszadók neme	
		Férfi	Nő
Igen	Esetszám	112	293
	Minta %-ban	51%	77%
Nem	Esetszám	103	81
	Minta %-ban	48%	22%
Nem tudom	Esetszám	18	4

	Minta %-ban	1%	1%
--	-------------	----	----

A szerző az alábbiak szerint értékeli az eredményeket:

A kérdőívre adott válaszokból az is kiderül, hogy a lakosság az önkéntesen végzett katasztrófavédelmi tevékenységtől nem zárkózik el, és többségük vett már részt katasztrófavédelmi rendezvényen vagy gyakorlaton. Jelentős azok száma is, akik szívesen részt vennének katasztrófavédelmi gyakorlaton, ezért nukleáris témájú gyakorlatok segítségével is felhívhatnánk az emberek figyelmét a téma fontosságára, és gyarapíthatnánk tudásukat.

2. Az önkéntes segítségnyújtás lehetséges motivációi

Ezen a helyen nem célszerű mereven elválasztani az élethivatásként ezt a pályát választókat a csak alkalmanként tevékenykedő önkéntestől, mert a vizsgált pszichikus terület, a motiváció kiváltó okai sok tekintetben hasonlóak, ha nem is ugyanazok. A hivatásosoknál jelentős – és az önkéntesektől leginkább eltérő - motiváció lehet a megélhetés, de ritka az olyan eset, amikor ezt csupán kényszerűségből teszik, egyéb, nem veszélyes munkakör hiányában.

Ezen a helyen segítő alatt tehát olyan személyek értendők, akik valamilyen módon részt vállalnak az áldozatok, az anyagi javak mentésében a helyreállítási munkálatokban. Ide sorolhatók a hivatásos mentő erők, a különböző karitatív és önkéntes szervezetek, mindazok, akik valamilyen külső készítés vagy (és) belső motiváció alapján a kárhelyen vagy azon kívül tevőlegesen részt vesznek a mentésben.

A mentő erőkre és a tágabb értelemben vett segítőkre vonatkozó szakirodalom terjedelmesebb, mint az áldozatokról szóló szakmai közlések. Ez valószínű azért van, mert - főleg a hivatásos szervezetek homogénebbek, a kutatók által később is megtalálhatók, könnyebben vizsgálhatók mint a lakosság széles rétegeiből kikerülő áldozatok. Abban a kutatók egyetértenek, hogy minden egyes segítő tevékenységében benne lesz személyes elképzelése, kívánsága, előző tapasztalata, motivációi.

Az első kérdés, ami a segítőkkal kapcsolatban felmerülhet, hogy milyen tényezők motiválják őket az ilyen tevékenységben való részvételre egy olyan társadalmi környezetben, melyről Molnár Attila (4) a következőket írja: *“A hétköznapi tapasztalatainkat szomorú keretbe fogja az European Value Study vizsgálatának eredménye. Az említett vizsgálat 10 európai országgal (Anglia, Észak-Írország, Írország, Franciaország, Belgium, az NSZK, Hollandia Spanyolország, Dánia, Olaszország) hasonlította össze Magyarországot és kiugróan magas (több mint 80%) volt azok aránya, akik azt választották, hogy a családjukon kívül semmiért sem áldoznák fel az életüket.”*

A szervezettől, az egyenruhától függetlenül az egyén fogja eldönteni, hogy vállalja-e az életveszélyt. A gyakorlati tapasztalatok szerint a katonák a katasztrófáknál - annak személyesebb jellege, a veszélyvállalás azonnali eredménye miatt - szívesebben vállalják az

életveszélyt, mint a számukra esetenként idegen, nem érthető eszméket és célokat szolgáló fegyveres harc esetében.

A fentieket figyelembe véve, (80% idegenekért nem áldozná az életét) elemezve a társadalmi környezetet és az önfeláldozáshoz rendelt szociális attitűdöt, felmerül a kérdés, hogy akkor mégis miért özönlnek az önkéntes segítők a kárhelyekre, a hivatásosok miért nem hagyják ott tömegesen a szakmát, vagy tagadják meg adott esetben a parancsot ?

Beverly Raphael ausztrál katasztrófapszichológus szerint bizonyos belső motívumok és konfliktusok is közrejátszanak abban, hogy a személy *segítőként reagáljon* katasztrófa szituációban. Pl. erőszakos, agresszív személyeknél tapasztalták, hogy tudat alatt úgy érzik : valamilyen kár okozásáért, rombolásért felelősek, ami úgy nyilvánul meg, hogy *készítést éreznek* a katasztrófa helyszínének felkeresésére, úgy érzik, *nekik ott kell lenniük*. (Hasonló gyermeki reakciókat is megfigyeltek: *“rossz voltam - biztos én okoztam”*.) Sokan a rombolással, a halállal kapcsolatban kíváncsiak, ez hajtja őket a helyszínre. Másokat a *“bűntudat komplexus”* miatt lesznek segítők : örülnek, hogy nem lettek áldozatok és készítést éreznek, hogy a veszélyt részben átvállalva segítsenek. A fentiek a kutató szerint *nem patológikus* jelenségek, kisebb - nagyobb mértékben minden emberrel megtörténhet hasonló. Többeket az motivál, hogy - szürke hétköznapi életüktől eltérően - itt valami nagyon hasznosat, maradandót tehetnek.

Hivatásos segítőknél jelentős pályán tartó tényező a kiemelkedő képességeket és heroikus cselekedeteket övező társadalmi presztízs.

Természetesen az *önzetlen segítőkészség is motiváló ok*, bár ezt cinikus vélemények tagadják. A segítő motiváció kapcsolatban áll a személyiség egészének érettségével : az önkontrollal, önmegebecsüléssel és az empatikus tendenciákkal.

Léteznek *beteges motivációk* is. Leginkább közismert az áldozat pszichológiája fogalomkörében, amikor – akár tudat alatt – a törődés, a szeretet kiváltása érdekében „akar” valaki áldozattá válni. Más esetekben a halál, a szenvedés látványa, közelsége a vonzó, vagy kóros heroikus tendenciák, halálvágy állnak a háttérben. Ezek tárháza szinte kimeríthetetlen, a lényeg, hogy hatékony rendszer álljon rendelkezésre kiszűrésük érdekében.

3. Néhány különbség a hivatásos és az önkéntes motivációjában

Ebben az összefüggésben az önkéntes alatt a valódi önkéntest értjük, tehát aki anyagi ellenszolgáltatás nélkül, nem foglalkozás szerűen végzi ezt a tevékenységet.

Az alábbiak szerint megkísérelhető a motivációk összehasonlítása, a különbségek érzékeltetése. Az alábbi táblázatban a valószínűséget 1-5 számú x-jelekkel érzékeltetem.

MOTIVÁCIÓ	hivatásos	önkéntes
Megélhetési szempontok	xxxx	x
Társadalmi elismerés	xxx	xxxxx

Önzetlen segítőkészség	xx	xxx
Empatikus szempontok	xx	xxx
Hasznosat tenni	x	xxx
Heroikus szempontok	xx	xxxx
Szereplési vágy	x	xxxx
Kíváncsiság	x	xxx
Bűntudat komplexus	x	xx
Beteges motivációk	x	xx

4. Összegzés

A motiváció kérdése minden szakmánál, hivatásnál fontos, mert ennek sajátosságai, realitása döntő lesz a végzett tevékenység minőségében, veszélyes területeken az egyén testi épsége, egészsége, élete megóvásában is.

Mindezek miatt célszerű, ha a motiváció tárgya az alkalmassági vizsgálatoknak mindkét állománycsoportnál.

A hivatásos állomány felvételénél, és később is rendszeres, alapos – jogilag szabályozott - pszichológiai alkalmassági és egyéb vizsgálatok sora igyekszik kiszűrni, megelőzni a nem kívánatos hatásokat, többek között a nem egészséges motivációkat is.

Az önkénteseknél jelenleg még más a helyzet. A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011.évi CXXVIII. Törvény végrehajtásáról szóló 234/2011.(XI.10.) Kormányrendelet 60.§ (1) b) pontja szerint az önkéntes mentőszervezet tagja : *b) rendelkezik a vonatkozó jogszabályokban meghatározott egészségügyi, pszichológiai, fizikai alkalmassággal.* Ez a jogszabályi hely megadja az alapot ahhoz, hogy ki lehessen szűrni – többek között – az ilyen területen próbálkozó egyének nem egészséges motivációit is. A jogalkotó „*a vonatkozó jogszabályokban meghatározott*” alkalmassági követelmények esetében valószínű, hogy - a leginkább munkavédelmi szabályozásokban elég szétszórta fellelhető - az egészségre káros környezetben végzett tevékenységekkel kapcsolatos egészségvédelmi előírásokra gondolt. Tudnunk kell, hogy a munkavédelmi előírások nem elsősorban baleseti és katasztrófavédelemre készültek, utóbbi helyzetek – főleg pszichés területen - fokozottabban terhelhetik a szervezetet, tehát az alkalmassági kritériumoknak is szigorúbbnak kell lenni. A katasztrófavédelem központi szerve (BM.OKF) szakmai koordinációjának ezen a szakterületen is érvényesülnie kell, ennek érdekében az OKF illetékes szervezeti egységének célszerű lenne kidolgozni egy részletesebb követelményrendszert, annak érdekében, hogy a különböző típusú kárhelyeken végzett tevékenységek kockázatának figyelembevételével az egészségügyi, pszichológiai, fizikai alkalmasság minőségi és mennyiségi mutatói egyértelműen meghatározhatók legyenek.

HIVATKOZÁSOK

1. Mátrakeresztes lakossága körében - a 2005 áprilisi meteorológiai katasztrófával kapcsolatos - kérdőíves felmérés

2006. júniusában a település 87 felnőtt lakosa válaszolt 10 kérdésünkre.

A Felkészülés a klímaváltozásra: környezet kockázat – társadalom – Katasztrófavédelem-NKFP6 – 00079 / 2005. számú kutatás keretében a felmérés szakmai vezetője PhD Zellei Gábor volt.

2. A következőkben részletezett felmérést az MTA Kutatásszervezési Intézet végezte 2006-ban.

Téma: Lakossági felmérés extrém időjárást elszenvedett térségben a klímaváltozás társadalmi jelentőségéről

Készítette az MTA Kutatásszervezési Intézet a KLIMA KKT projekthez

Témavezető: Mosoniné Fried Judit

A jelentést készítette: Pálinkó Éva tudományos munkatárs

A meteorológiai veszélyhelyzetekre vonatkozó kérdéseket készítette : dr Zellei Gábor
Budapest, 2006. november 30.

3. A lakosság nukleáris védelemének területi és helyi szintű vizsgálata a Paksi Atomerőmű környezetében

A felmérés része Antalicz-Gergelics Natália t.ő. százados Doktori (PhD) értekezésének

Tolna, Bács-Kiskun, Somogy, Baranya, Fejér, és Jász-Nagykun-Szolnok megyében végezte a lakosság körében /611 fő / a kutatást, az érintett megyék Polgári Védelmi Kirendeltségei segítségével 2006. szeptemberétől 2007. júniusáig.

4. MOLNÁR ATTILA: A katonaság és a modernizáció. = Katonaetika. Szerk. : Molnár Károly. Bp. Zrínyi Kiadó 1993.140.p.